

**LEFAPHA LA THUTO LA GAUTENG
HLAHLOBO YA MAKGAOLAKGANG**

FEB / MAR 2006

**SESOTHO PUO YA LAPENG
BOEMO BO PHAHAMENG
(Pampiri ya Pele)**

NAKO: Dihora tse 2½

MATSHWAO: 100

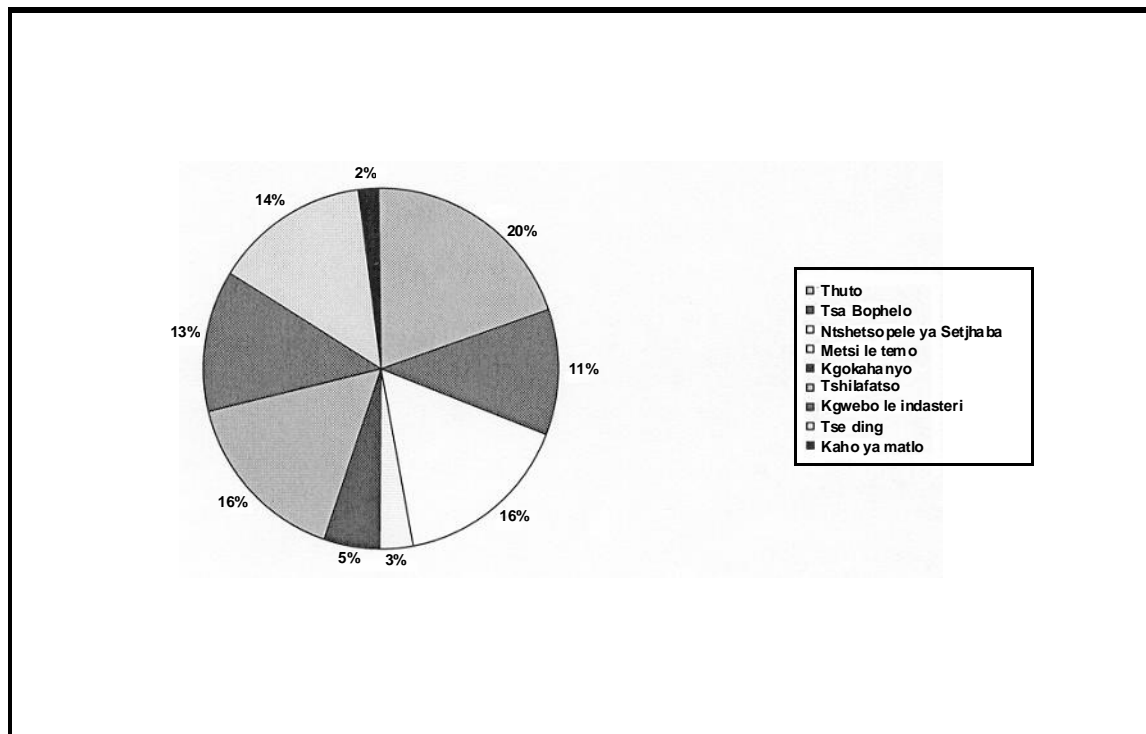
DITAELO

- Pampiri ena e na le dikarolo tse tharo; e leng A, B le C.
- Araba dipotso kaofela.
- Araba dipotso ka moo o laetsweng ka teng
- Bahlahlobuwa ba kgothaletswa ho ba makgethe

**KAROLO YA A
TEKOKUTLWISISO**

POTSO 1

Ditaba ke tse na di a latela, a ko di bale ebe o araba dipotso:

Papetla ena e ka hodimo ke moralo o bontshang mokgwa oo mmuso o tlang ho sebedisa matlotlo bakeng sa Mafrika Borwa kaofela, ho tloha ka ngwana, leqheku, ya sa itekanelang, ya hlokanang bodulo jj. selemong sa 2004 ho isa ho sa 2005

Ho boima ho seholla letona la matlotlo – Trevor Manuel- ditekanyetsong tsa hae tsa monongwaha, ngwahola esitana le ngwaholakola. Mekga ya bohanyetsi yona e ye be e ntse e eme ka leshome le se nang motso, e bontsha ho se kgotsofale. E entse mehoo a sa hloka haleng, feela rona re a mo thoholetsa hobane re kgotsofetse. Ke bolela le mopresidente ka sebele o a mo thoholetsa.

Ha motho a ka ela ditekanyetso tsena hloko, o tla fumana hore di itshetle hile hodima tswelopele le boemo bo tsitsitseng ba moruo. Hodima moo boemo ba moruo bo ipapisitse le moruo wa lefatshe ka bophara; ke hore Afrika Borwa e boemong bo le bong le dinaha tsa lefatshe kaofela.

Mafapha a fapaneng a mmuso a sehetswe ho ya ka dithoko le sepheo sa mmuso. Twantshong ya lefu lena la phamokate mmuso o hlile o kgephotse haholwanyane hore mahlatsipa a fumane tlhokomelo e sa belaelserg, mme bona ke boikarabelo ba lefaphala Ntshetsopele ya setjhaba. Bona ke boikemisetso bo pepeneneng. Ntle le moo maqheku, dikgutsana le ba dikolwana di mahetleng ba ekeleditswe hodima seo ba se fumanang, mme sena ke sesupo sa hore mmuso o hlokometse baahi ka ho phethahala.

Ka sepheo sa ho fokotsa sekgahla sa bofuma le ho akofisa ntlafatso ya bophelo ba mafutsana, mmuso o hopotse ho sebedisa bonyane dibillionetse mashome a robedi a metso e tshelletseng diranta. Ke tsona tse tla thusa twantshong ya kgodumodumo ena, hobane mahlatsipa a yona a tla abelwa dithethefatsi tsa di "anti-retroviral" le ya ho ithlokomela. Ka tsela ena mmuso o hlile o lwana ya-sedula-matswapong kgahlanong le kokwana e tshabehang e ntseng e kgephola tjabana sa Rantsho.

Ha e le Lefapha la Thuto le sehetswe kgubung, mme sena ke sesupo sa hore mmuso o ikemiseditse ho ntlafatsa boleng ba thuto. O tle o ekele hore diprojeke tsa mmuso mabapi le tsa thuto ke tlakana le a raha ka sepheo sa ho fihlella bohle.

Ntle le moo mmuso o bolokile manyane bakeng sa phumantsho ya mesebetsi. Papetla e ka hodimo e bontsha hantle dipersente tseo lefapha ka lefaphale di abetsweng. Afrika Borwa ha e bapiswa le dinaha tse ding keyona e nang le leqeme le phahameng la mesebetsi ho feta tsohle, ebile ditsebi di re ke sonasesosa sa botlokotsebe.

Ke kgolwa hore motho mang kapa mang o tla kgotsofatswa ke boiteko ba letona ho kgotsofatsa bohle ba dulang Afrika Borwa mona, ho nolofatsa kapa ho bebofatsa bophelo ba rona.

Sowetan Hlakubele 2004

- 1.1 Trevor Manuel ke letona la lefapha lefe? (1)
- 1.2 Hobaneng Mopresidente a thoholetsang letona Trevor Manuel? (2)
- 1.3 Mopresidente wa Afrika Borwa ke mang? (1)
- 1.4 Ho ya ka mongodi sepheo sa ditekanyetso tsee ke sefe? Fana ka mabaka a MABEDI feela. 2x2=(4)

SESOTHO PUO YA LAPENG BOEMO BO PHAHAMENG (Pampiri ya Pele)	111-1/1 L	4
---	------------------	----------

- 1.5 Mmuso o ikemiseditse ho lwantsha lefu lena la phamokate. Fana ka ditsela tse PEDI tseo ka tsona mmuso o bontshitseng boikemisetso ba ona ba ho lwantsha lefu lena. 2x2=(4)
- 1.6 Ho ya ka papetla e ka hodimo, mmuso o mafapha a makae? (1)
- 1.7 Ho ya ka wena ke lefapha lefe le neng le tshwanetse ho abelwa ho feta a mang? Hlalosa. (2)
- 1.8 Hobaneng mongodi a tshwantsha phamokate le kgodumodumo? Hlalosa ha kgutshwanyane. (2)
- 1.9 Ho ya ka ditaba tseo o qetang ho di bala bofuma bo bakwa ke eng? (2)
- 1.10 Ho ya ka wena na Lefapha la Thuto le anetswe ke persente tse mashome a mabedi? Hlakisa. (2)
- 1.11 Hlalosa:
- (a) ngwahola (2)
- (b) ba kojwana di mahetleng (2)
- 1.12 Fana ka **lelatodi** la lentswe **diehisa** ho tswa seratswaneng: (1)
- 1.13 Bontsha ka moo o neng o ka thusa maqheku le ba sa itekanelang ka teng hoja o ne o le Letona la Lefapha la Ntshetsopele. (2)
- 1.14 Hobaneng Lefapha la Thuto le sehetswe ha holwanyane ho feta mafapha a mang? Hlalosa. (2)

MATSHWAO A KAROLO YA A: [30]

**KAROLO YA B
KAKARETSO**

POTSO 2

Bala seratswana se latelang o nto se akaretsa ka ho ngola dintlha tsa bohlokwa. Mohlahlobuwa o tla abelwa matshwao bakeng sa o ela ditaelo hloko.

- Ngola ka mokgwa wa moqoqo, ka mantswe a sa feteng lekgolo (100)
- Qetellong ya kakaretso, bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng.
- Leka ka hohlehohle ho akaretsa qotso ena ka mantswe a hao.

Dipatlisiso di bontsha hore TV e ratwa hobane e re thusa ka hohlehohle ho ntlafatsa tlolontswe, dikgokahanyo, puo le thuto baneng. E re hokahanya le matjhaba a lefatshe ka kakaretso mme kahoo e re kgemisa le dinako ka tsebo. Ha re bona dikgalala tsa matjhaba, hoo ho re kgothaletsa ho tsitlallela bophelo boo bo monate.

Diphaposing tsa sekob, Thabo ya dilemo di 11, ha a kgone ho tsepamisa kelello ya hae mosebetsing wa sekolo. Maikutlo a hae a dula a farasa ka thatohatsi ya hae lenaneong la thelevishene. Ke tseo he tsa TV.

Kamora moo o potlakela lapeng a habile ho boha mananeo ao a a ratang a hlahang ho sethetsa-badisana sena. Ha mmae a fhla o fumana moeka esale a dula ka pela sebohwa sena sa Makgowa. E tla ba yena mmae ka sebele ya tlhatlehlang. Ka nako tse ding ba robala bosiu esale ba e tonelamahlo. Thabo le mmae ke ba bang ba dimillione tsa batho ba ikgatholang ka ho ithabisa ka TV.

Ka baka la boemo bona ba ditaba TV e nkile nako eo re hopolang hore ke ya lelapa. Malapa ha a sa na nako mmoho. Ka hoo ditumelo tseo malapa a neng a tshetlehwe hodima tsona di bohotswe ke dintja. Boitshwaro ba bana le bona bo tshwætswa ke ho boha TV nako e telele. TV e pepesa morusu le tlhekefetso, kahoo bana ba nahana hore ke yona tsela ya ho phela. Bana ba se ba itshwantsha le batho ba baholo, ho realo Beverly Killian wa thuto tsa boko. Ba etsisa thobalano eo ba e bonang setshwantsong, le bana ba banyenyane ba se ba tseba le "kakano ya Fora". Dipapatso tsa mananeo a kang thibelo ya phamokate, peto le tlhekefetso di beha batswadi tsietsing.

Batswadi ba tshwanetse ho ela tse latelang hloko tataisong ya bana hore thelevishene e ba tsewe molemo. Dikeletso tse molemo ke tsena. Se e bulele ha ho se ya e bohileng; bana ba se shebe TV nako e ka hodimo ho hora le halofo. Bana ba sekolo bona ba se e shebe pele ba eya sekolong hobane sena se ka sitisa maikutlo a bona ho tsitsa hodima di thuto tsa letsatsi. Beha melao ya ho boha TV, ba e shebe feela bonyane hora feela. Kgothaletsa bana ho ithabisa le ba bang haholo jwang ha hodimo le sele. Se e tshabe ho ba tlhedisa ho boha lenaneo leo o boneng hore ha le a ba tshwanela.

TV ke ntho e teng lefatsheng lena leo re phelang ho lona ho realo Killian. E sebedise ka hloko molemong wa lelapa la hao. Se ba dumelle ho shebella mananeo a se nang molemo. Mosotho o ne a tiisitse ha a re ha ho ntho e mpe e hlokang molemo kapa e ntle e se nang bobbe.

Bona Hlakola 2004

SESOTHO PUO YA LAPENG BOEMO BO PHAHAMENG (Pampiri ya Pele)	111-1/1 L	6
---	------------------	----------

KAROLO YA C
TSHEBEDISO YA PUO

POTSO 3

Bala seratswana o nto araba dipotso tse tla latela:

Banna ba morena ba ne ba tswile letsholo maobane. Letsholong leo, bahlankana bohle ba ne ba le teng pitsong. Moetapele wa bona e ne e se lekwala, hobane o ile a hla a bolela hore ba boi ba tshetjhe. Letsholong ba ile ba tsosa dibata tse ngata." Joo wee! **tau e lomme monna ya matla noka!**, lentswe le phefa la hoa. Monna a hoa a re; "tau e lomme e mohob noka," mme e mong a botsa ka ho re; **e ka mo loma jwang tau?**

- 3.1 Sebedisa dipolelo tse latelang ho araba dipotso tse hlahlamang.
- (a) Tau e lomme monna **ya matla** noka
(b) Tau e lomme monna **e moholo** noka
- 3.1.1 Re fe mabitso a ditho tsa puo tse ntshofaditsweng polelong ya (a) le ya (b). (2)
- 3.1.2 Sebedisa lentswe **noka**, dipolelong habedi ho hlakisa meelelo e mmedi e fapaneng le o sebedisitsweng seratswaneng se ka hodimo. 2x2=(4)
- 3.1.3 Karolo tsena tse pedi **ya matla** le **e moholo** di fapana jwang? Fana ka mabaka a MABEDI. 2X2=(4)
- 3.1.4 Qala polelo e latelang ka **moetsuwa**: Letsholong ba ile ba tsosa dibata tse ngata. (2)
- 3.1.5 Ho sebedisitswe **leba** la mofuta ofe polelong e latelang? **Moetapele wa bona e ne e se lekwala.** (2)
- 3.1.6 Isa polelo e ka hodimo temekisong ya tumelo. (2)
- 3.1.7 Qolla lelahlelwa le le LENG le sebedisitsweng seratswaneng. (1)
- 3.1.8 Lelahlelwa leo le sebedisitswe ho hlahisa maikutlo afe? (2)
- 3.1.9 Ngola polelo e latelang hape empa mothating ona o sebedise leakaretsi ho tiisa lebitso le sehetsweng mola?
Banna ba morena ba ne ba tswile letsholo (1)
- 3.2 Qolla mahlalosi a mabedi o nto iqapela dipolelo tse pedi ka ona. 2x2=(4)
- 3.3 Ho sebedisitswe **sekapuo** sefe polelong e latelang:
Monna e moholo ke tau? (1)

SESOTHO PUO YA LAPENG BOEMO BO PHAHAMENG (Pampiri ya Pele)	111-1/1 L	8
---	------------------	----------

- 3.4 Fetolela polelo ena **Monna e moholo ke tau** ho tshwantshanyo / papiso. (2)
- 3.5 Isa polelo e latelang ho lekgathe letlang:
Banna ba morena ba ne ba tswile letsholo (2)
- 3.6 Isa polelo e ka hodimo dikaong tse latelang:
- (a) Sekaotaelo (2)
- (b) Sekaokgoneho (2)
- [33]**

POTSO 4

Bala seratswana se latelang o tle o kgone ho araba dipotso tse tla latela:

Setjhaba se ketekile mokete **hadi** wa dilemo tse leshometsa puso ya setjhaba ka setjhaba. Se ne se ketekela lebaleng la Orlando. Mofuma **hadi** o ne a kgotsfetse ho bona boiyane bo bokaalo. Ho bannanyana le basatsana ba bang e ne e le nako ya ho inwella ho ituletswe moriting. Motho ofe kapa ofe o ne a ka thabela ho ba karolo ya mokete oo.

- 4.1 Qolla mantswa ao **dihlongwanthao** tsa ona di thaletsweng mela e be o bontsha / hlakisa moelelo o tswang ke tshebediso ya sehlongwanthao ka seng. 2x2=(4)
- 4.2 Qolla lebotsi le le leng ho tswa seratswaneng o nto le sebedisa polelong eo o iqapetseng yona. (2)
- 4.3 Qolla lebitsokgoboka le le leng ho tswa seratswaneng. (1)
- [7]**
- [40]**

POTSO 5 TOKISO YA DIPHOSO

Bala ditaba tse latelang ebe o o lokisa diphoso tse hlahellang. Ngola phoso, ebe o a e lokisa.

Mofu o hlaha ka la 17 December 1930 motsaneng o bitswang hlohlolwane porovenseng ya Foreistata.

Mofu ke mora wa matswathaka, kgorula ya ntate Katse Tadi le mme Mmatadi. O thomile dithuto tsa hae mane sekolong sa Mohapi, a nto fetela ho se mahareng sa Mahohodi. Ka 1948 a pheta dithuto tsa hae sekolong se phahameng sa Lefitori.

SESOTHO PUO YA LAPENG BOEMO BO PHAHAMENG (Pampiri ya Pele)	111-1/1 L	8
---	-----------	----------

Kamora moo a ya sebetsa dimaeneng tsa Welkom moo a ileng a tholwa jwaloka mabalane. Kamora lemo tse tharo a phahamisetswa mosebetsing wa ho ba molaodi wa bao a sebeditseng le bona.

O hlokahetse kamora nako e telelenyana

O siha mosadi, mora, baradi ba babedi le Ditloholo tse hlano.
 Re robalele ka kgotso Mosia.

(20)

MATSHWAO A KAROLO YA C: [60]

MATSHWAO KAOFELA: 100